



**Stowarzyszenie
Gospodarka
Przestrzenna**

**Instytut
Geologii
UAM**



**Sprawozdanie z konferencji naukowej:
"Węgiel brunatny w południowo-zachodniej Wielkopolsce.
Rozpoznanie i diagnoza skutków eksploatacji odkrywkowej"**

W dniu 30 stycznia 2015 roku w Małej Auli Collegium Minus Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu miała miejsce konferencja na temat: "Węgiel brunatny w południowo-zachodniej Wielkopolsce. Rozpoznanie i diagnoza skutków eksploatacji odkrywkowej", którą wspólnie zorganizowali: Instytut Geologii UAM, Stowarzyszenie Gospodarka Przestrzenna i Stowarzyszenie Przedsiębiorczość dla Ekologii. To połączenie wysiłków specjalistycznej jednostki naukowej Uniwersytetu z dwoma stowarzyszeniami o charakterze społecznym w odniesieniu ogólnopolskim i regionalnym przy równoczesnym aktywnym udziale Wielkopolskiego Biura Planowania Przestrzennego w Poznaniu (WBPP) wyniknęło z obywatelskiej odpowiedzialności za przekaz społeczeństwu Wielkopolski obiektywnej informacji naukowej o geologii złóż węgla brunatnego w środkowej i południowo-zachodniej części regionu, warunkach hydrograficznych i hydrogeologicznych, analizie zagrożeń wynikających z ewentualnej eksploatacji odkrywkowej złóż węglowych w południowo-zachodniej Wielkopolsce.

Zwornikiem dla przyspieszenia wspólnych działań stała się decyzja Ministra Środowiska z dnia 17 grudnia 2014 r. zatwierdzająca na wniosek PAK Górnictwo Sp. z o.o. Dokumentację geologiczną złoża węgla brunatnego "Oczkowice" zlokalizowanego na terenie gminy Miejska Górka, w powiecie rawickim i gminy Krobia w powiecie gostyńskim, w województwie wielkopolskim, zawierająca ustalenie geologicznych zasobów węgla brunatnego w złożu w ilości bilansowej w kat.C₁ - 531 274 tys. ton, w kat C₂ - 465 024 tys. ton surowca. Powyższa decyzja otwiera możliwości do projektowania i realizacji w określonym trybie prawnym wielkoprzestrzennej i głębokiej odkrywki węglowej na obszarze o najwyższym w Polsce poziomie kultury i wydajności upraw rolnych i przetwórstwa rolno-spożywczego i jednocześnie o bardzo niekorzystnym bilansie wodnym z dodatkowym groźnym zjawiskiem napływu wód zasolonych z wgłębnych poziomów wodonośnych.

Na podstawową treść konferencji złożyły się następujące referaty:

- O warunkach występowania złóż węgla brunatnego w południowo-zachodniej Wielkopolsce (prof. dr hab. Marek Widera)
- Warunki hydrogeologiczne - występowanie i geneza wód zabarwionych i zasolenia w utworach miocenu w środkowej i południowo-zachodniej Wielkopolsce (prof. zw. dr hab. Józef Górski, dr Marcin Siepak)
- Prognozy rozwoju lejów depresji w kolejnych planach odkrywkowej eksploatacji węgla brunatnego ze złóż w południowo-zachodniej Wielkopolsce i ich skutki (prof. zw. dr hab. Jan Przybyłek, prof. zw. dr hab. Alfred Kaniecki)
- Wpływ ochrony i potencjalnej eksploatacji złóż węgla brunatnego na rozwój przestrzenny południowo-zachodniej Wielkopolski" - informacja o opracowaniu WBPP (dyrektor Marek Bryl)

- ❑ Zasady zrównoważonego rozwoju a potencjalna eksploatacja kopalni odkrywkowej węgla brunatnego w południowo-zachodniej Wielkopolsce (prof. dr hab. Waldemar Ratajczak, prof. dr hab. Marek Szewczyk)
- ❑ Metodyka wyceny wartości ekonomicznej walorów i zasobów przyrodniczych na terenach przeznaczonych pod powierzchniową eksploatację zasobów geologicznych (prof. dr hab. Arnold Bernaciak).

Na obszarze środkowej i południowej Wielkopolski występują liczne złoża węgla brunatnego (**Fig.1**). Największe z nich są ukryte na dużej głębokości, bo ponad 200 m p.p. terenu, w obrębie rowów tektonicznych czyli wąskich zapadlisk w starszym podłożu geologicznym. Głównym obiektem geologicznym tego typu jest rów tektoniczny Poznania, biegnący od stolicy Wielkopolski do Starej Krobi na południe od Gostynia. Największymi złożami w tej pasmowej strukturze geologicznej są złoża: Mosina (6), Czemiń [8], Krzywiń [9], Gostyń [10] o udokumentowanych zasobach bilansowych w łącznej ilości 5,7 miliarda ton. Złożami o dużej zasobności z pokładami węgla na nieco mniejszej głębokości, bo od 110 do 140 m p.p. terenu, są ostatnio udokumentowane złoża Poniec-Krobia (19) oraz Oczkowice (20) o zasobach bilansowych sięgających 1miliarda ton. Poglądową sytuację wzajemną płytszych i głębszych pokładów węglowych na tle ogólnej budowy geologicznej regionu środkowej i południowo-zachodniej Wielkopolski przedstawia uproszczony przekrój (**Fig.2**).

Pierwsza batalia wokół planów ewentualnej budowy nowego zagłębia górniczo-energetycznego w Wielkopolsce na bazie odkrywkowej eksploatacji bogatych złóż węgla brunatnego w rowie tektonicznym Poznań - Gostyń (Rów Poznański) rozegrała się na przełomie lat 70. i 80. ubiegłego wieku. W tamtym okresie zakładano również możliwość eksploatacji złoża Mosina (6), w którego zasięgu znajduje się Wielkopolski Park Narodowy.

W latach 80. XX wieku wykonana została interdyscyplinarna ekspertyza pt. "Skutki przyrodnicze, społeczne i gospodarcze eksploatacji poznańskich złóż węgla brunatnego" sporządzona przez naukowców skupionych wokół oddziału Polskiej Akademii Nauk w Poznaniu. Celem tej ekspertyzy była ocena katastrofalnych skutków eksploatacji tych złóż dla środowiska, gospodarki i ludności, w tym także w wymiarze finansowym. Ekspertyza okazała się bardzo pomocna w ocenie korzyści i strat, jakie mogą wystąpić podczas zagospodarowania innych złóż węgla brunatnego w tej części Wielkopolski. W ocenie skutków wyróżniono: zaburzenia warunków wodnych (powierzchniowych i podziemnych), zmiany w gospodarce rolnej (zarówno straty w produkcji, ale również skutki społeczne), koszty likwidacji obiektów przemysłowych, mieszkalnych i kulturalnych, koszty likwidacji i odbudowy infrastruktury technicznej i społecznej. Produktem finalnym ekspertyzy była prognoza finansowa strat społecznych i gospodarczych. Ostatecznie stwierdzono, że straty wynikające z budowy kopalni odkrywkowej w tym rejonie znacznie przewyższą korzyści wynikające z podjęcia eksploatacji złóż Rowu Poznańskiego. Wynikiem opracowanej kompleksowej ekspertyzy były uchwały Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lesznie (17.02.1981 r.) i Poznaniu (27.02.1981 r.), które zobowiązały wojewodów, aby wystąpili do Prezydium Rządu o wstrzymanie projektowanej eksploatacji złóż węgla brunatnego zalegającego w Rowie Poznańskim. Z kolei Polska Akademia Nauk, Oddział w Poznaniu, 2.06.1981 r. przesłała do Sejmu PRL rezolucję wzywającą do zaniechania eksploatacji węgla zalegającego w Rowie Poznańskim.

Po wielu dalszych działaniach administracji lokalnej i grup naukowców skupionych wokół Poznańskiego Oddziału Polskiej Akademii Nauk oraz ekspertyzach złoża Mosina z blisko 2 mld ton zasobów węgla brunatnego zostało definitywnie wykreślone z rejestru złóż możliwych do eksploatacji z uwagi na częściowe położenie w przyrodniczym obszarze chronionym jakim jest Wielkopolski Park Narodowy.

Wydawałoby się więc, że po tak jednoznacznie stwierdzonej bezzasadności a wręcz szkodliwości projektowanych wówczas inwestycji górniczych w środkowej i południowo-

zachodniej Wielkopolsce w ówczesnych warunkach ustrojowych, które przecież nie sprzyjały rozwiązaniom proekologicznym i przy gospodarce podległej wyłącznie dyktatowi Państwa, sprawa powrotu do zamiarów eksploatacji złóż węgla brunatnego w tym regionie o wysoko towarowym rolnictwie i przetwórstwie płodów rolnych nie będzie miała miejsca.

Niestety na przekór tej oczywistości sprawa eksploatacji węgla brunatnego w opisywanym regionie powróciła z całą mocą z chwilą gdy Minister Środowiska decyzją z dnia 11 maja 2011 r. udzielił Spółce PAK Górnictwo Sp. z o.o. z siedzibą w Koninie koncesji na poszukiwanie i rozpoznanie złoża węgla brunatnego w rejonie "Poniec" - Krobia" i "Oczkowice" na obszarze o powierzchni 119,16km² obejmującym tereny miast i gmin: Miejska Górka i Krobia w województwie wielkopolskim. Przedstawiona na wstępie kolejna decyzja Ministra Środowiska z dnia 17 grudnia 2014 r. o zatwierdzeniu Dokumentacji geologicznej, sporządzonej z wyników poszukiwania i rozpoznania geologicznego, zawierająca ustalony stan zasobów węgla brunatnego w złożu w ilości zasobów bilansowych: w kat.C₁ - 531 274 tys. ton, w kat C₂ - 465 024 tys. ton surowca ***stanowi o otwarciu dla PAK Górnictwo Sp. z o.o. z siedzibą w Koninie drogi do działań zmierzających do podjęcia budowy kopalni i wydobywania węgla brunatnego metodą odkrywkową na tak rozległym obszarze jaki stanowi udokumentowane złożo.***

Jak wynika z komunikatów Spółka PAK Górnictwo Sp. z o.o. w oparciu o zatwierdzoną zaktualizowaną dokumentację geologiczną zostaną opracowane w najbliższym czasie założenia techniczno-ekonomiczne na potrzeby wykonania analiz opłacalności eksploatacji złoża Oczkowice. W zależności od wyników tych prac zostanie podjęta decyzja w sprawie złożenia wniosku do Ministerstwa Środowiska o udzielenie koncesji na wydobywanie kopaliny ze złoża oraz w sprawie rozwoju nowych aktywów wytwórczych w jego sąsiedztwie.

Obecna sytuacja jest więc niezwykle niepokojąca ponieważ działaniom Spółki PAK Górnictwo Sp. z o.o. z siedzibą w Koninie przeciwstawia się jedynie społeczność lokalna w pełni świadoma katastrofalnych zagrożeń dla swojego dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego oraz materialnego. Ludność w zagrożonym terenie ma bowiem pełną świadomość, że ta część regionu, którą zamieszkuje jest obszarem niezwykle cennym nie tylko dla samej Wielkopolski, ale i dla Kraju ze względu na historycznie ukształtowaną wysoką kulturę rolną, ponadprzeciętną produkcję rolniczą oraz dobre klasy gleb, a także wyjątkową specyfikę kulturową tego miejsca. Istnieje uzasadniona obawa, że w wyniku decyzji o budowie wielkoprzestrzennej kopalni nastąpi bezpowrotna utrata walorów przestrzeni, co oznaczać będzie trwałe strukturalne przeobrażenie tak cennej rolniczej przestrzeni produkcyjnej zachodniej Polski. Eksploatacja węgla brunatnego w południowo-zachodniej Wielkopolsce jest już obecnie i będzie w najbliższej przyszłości przyczyną gwałtownych konfliktów społecznych, przestrzennych, środowiskowych i gospodarczych.

Dlatego tak ważnym wydarzeniem była zorganizowana w dniu 30 stycznia 2015 r. na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu konferencja informacyjno-diagnostyczna "Węgiel brunatny w południowo-zachodniej Wielkopolsce. Rozpoznanie i diagnoza skutków eksploatacji odkrywkowej". W trakcie jej trwania, przy bardzo licznych udziałach obywateli z różnych środowisk, przedstawiono w pierwszej jej części blok trzech referatów obejmujących kolejno:

- ✓ problemy związane z geologią złóż węgla brunatnego,
- ✓ warunki hydrogeologiczne w nawiązaniu do zagrożeń wynikających z występowania i genezy wód zabarwionych oraz zasolenia wód podziemnych w utworach towarzyszących pokładom węgla oraz w jego starszym podłożu (wysoka mineralizacja chlorkowa),
- ✓ zdefiniowanie pojęcia leja depresji przy odwadnianiu kopalń odkrywkowych, i zasygnalizowania jego rozmiarów sięgających przy głębokich odwodnieniach na

odległość kilkunastu kilometrów w sensie osuszenia osadów nadległych i gleb (skutki dla rolnictwa, zaopatrzenia w wodę do picia i na potrzeby gospodarcze, budownictwa hydrotechnicznego i ogólnego) i na odległość kilkudziesięciu kilometrów w poziomach wód naporowych (subartezyjskich), w których zaznaczy się znaczny spadek ciśnienia, skutkujący ascencją zasolonych i zabarwionych wód do płytszych systemów wodonośnych,

- ✓ charakterystyki wododziałowej sieci hydrograficznej i ubóstwa zasobów wodnych w odniesieniu zarówno do wód powierzchniowych jak i podziemnych, w tym braku jakichkolwiek zasobów wód chłodniczych w zbiornikach naturalnych w przypadku budowy konwencjonalnych elektrowni.

Niezwykle ważnym kolejnym wydarzeniem było publiczne przedstawienie przez dyrektora Wielkopolskiego Biura Planowania Przestrzennego założeń i wyników ekspertyzy pt.: "Wpływ ochrony i potencjalnej eksploatacji złóż węgla brunatnego Czempin, Krzywiń, Gostyń, Poniec - Krobica i Oczkowice na rozwój przestrzenny południowo-zachodniej Wielkopolski (WBPP Poznań 2014). To opracowanie stanowi kompendium szczegółowych danych dla 11 gmin, które mogą być zagrożone wpływem eksploatacji górniczej w paśmie występowania tych złóż. Informacja została przedstawiona w czterech wymiarach:

- ✓ środowiskowym – powiększenie terenów zdegradowanych, dewastacja sfery biotycznej,
- ✓ przestrzennym – likwidacja zasobów środowiska przyrodniczego i dotychczasowych form ochrony przyrody, wód powierzchniowych płynących i stojących a także działalności rolniczej oraz środowiska kulturowego, związanych między innymi z kulturą wiejską i tradycjami rolnymi, a w szczególności 80 zabytków, likwidacja 60 miejscowości i 10,7 tys. budynków,
- ✓ gospodarczym – likwidacja działalności rolniczej: 1789 gospodarstw rolnych których zasoby zwierząt hodowlanych obejmują m.in. ponad 106 tyś. sztuk trzody chlewnej, ponad 21 tyś. sztuk bydła, 9 ferm wieloskładnego chowu zwierząt gospodarskich oraz 17532 ha gruntów rolnych,
- ✓ społecznym – emigracja 17,7 tys. osób, przekształcenie krajobrazu z rolniczego na przemysłowy, likwidacja dotychczasowych miejsc pracy i źródeł dochodów w wyniku likwidacji 1332 podmiotów gospodarczych i 1789 gospodarstw rolnych, zmiana rynku pracy, zaburzenia dotychczasowej struktury zatrudnienia, stopniowy zanik poczucia tożsamości z miejscem dotychczasowego życia, powodując tym samym powolną dewastację przestrzeni tzw. „małych ojczyzn”, ograniczenie możliwości działań na rzecz ochrony tradycji wielkopolskiej wsi.

W drugiej części konferencji zostały zaprezentowane referaty dotyczące metodyki egzekwowania zasad zrównoważonego rozwoju w stosunku do groźby potencjalnej eksploatacji odkrywkowej węgla brunatnego w południowo-zachodniej Wielkopolsce oraz omówiono metodykę wyceny wartości ekonomicznej walorów i zasobów przyrodniczych w związku z zamierzoną eksploatacją powierzchniową zasobów geologicznych.

Po wygłoszeniu wszystkich referatów odbyła się ożywiona dyskusja z udziałem naukowców, parlamentarzystów, przedstawicieli administracji rządowej i samorządowej a także licznie zebranych przedstawicieli społeczności ze stowarzyszeń południowo-zachodniej Wielkopolski, która to dyskusja wymaga odrębnego opisu w postaci stenogramu ze względu na wagę rozważanych zagadnień i zagrożeń.

Generalne wnioski rysujące się z diagnozy przedstawionej na konferencji są następujące:

1. Złóża węgla brunatnego w środkowej i południowo-zachodniej Wielkopolsce występują w warunkach skomplikowanej budowy geologicznej [liczne uskoki tektoniczne o dużych zrzutach, głębokie rowy tektoniczne, skomplikowany układ osadów czwartorzędowych].

2. Układ krążenia wód podziemnych w utworach czwartorzędowych jest podporządkowany złożonej strukturze pasmowych zbiorników wód podziemnych w postaci wąskich dolin kopalnych odkrywanych przy poszukiwaniu źródeł zaopatrzenia w wodę do picia i na potrzeby gospodarce, które w warunkach eksploatacji odkrywkowej zostaną całkowicie zniszczone.

3. Wody podziemne w poziomach wgłębnych są zasolone i w przypadku odwodnienia odkrywek nastąpi wzmoczona ascenzja wód słonych z podłoża mezozoicznego do płytszych systemów wodonośnych i systemu odwadniania głębokiej odkrywki w warunkach wielkopromiennego zasięgu leja depresji kopalni.

4. Ramowa Dyrektywa Wodna UE (motto przewodnie Konferencji brzmiało: *"woda nie jest produktem handlowym takim jak każdy inny, ale raczej dziedzicznym dobrem, które musi być chronione, bronione i traktowane jako takie..."*) stanowi podstawowe narzędzie do wykluczenia omówionych terenów Wielkopolski z planów odkrywkowej eksploatacji węgla brunatnego dla ochrony ich bilansu wodnego a także utrzymania w wysokiej kulturze rolnej z zachowaniem więzi społecznych na dotychczasowym harmonijnym poziomie.

Opracował:

Prof. zw. dr hab. Jan Przybyłek

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Instytut Geologii - Zakład Hydrogeologii i Ochrony Wód

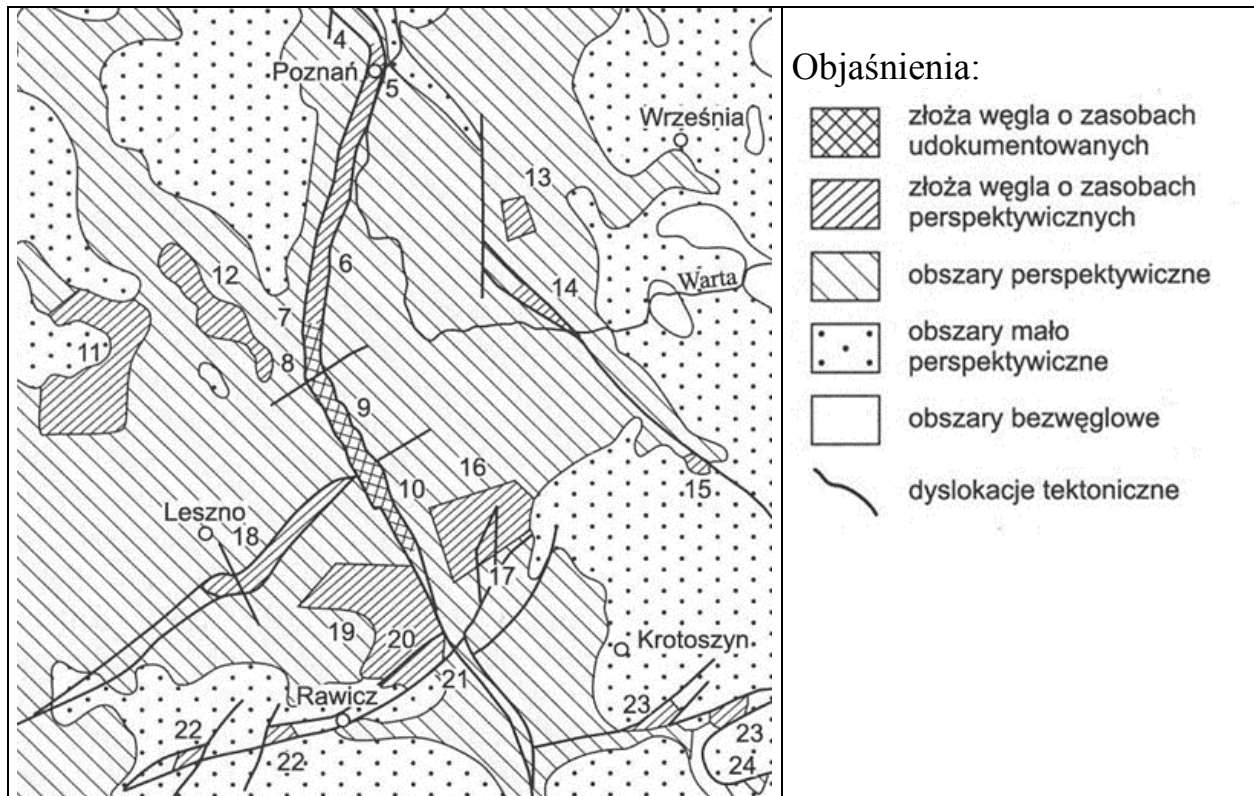
ul. Maków Polnych 16, 61-606 Poznań

tel. [61] 829 6053

mail: janex@amu.edu.pl

Poznań, dnia 2 lutego 2015 r.

W załączeniu dwie figury ilustrujące sytuację złóż węgla brunatnego



Złoża węgla brunatnego: 1 — Wronki, 2 — Oborniki, 3 — Szamotuły, 4 — Naramowice, 5 — Poznań Miasto, 6 — Mosina, 7 — Czempień Miasto, 8 — Czempień, 9 — Krzywiń, 10 — Gostyń, 11 — Wielichowo-Błotnica, 12 — Cykowo-Sepno-Racot, 13 — Środa Wielkopolska, 14 — Młodzikowo-Czarnotki, 15 — Jarocin, 16 — Zalesie-Pępowo, 17 — Pogorzela, 18 — Góra, 19 — Poniec-Krobia, 20 — Oczkowice, 21 — Rawicz-Miejska Górka-Skoraszewice, 22 — Chobienia-Rawicz, 23 — Sulmierzyce, 24 — Ostrów Wielkopolski.

Fig.1. Złoża węgla brunatnego w środkowej i południowej Wielkopolsce. **Piwocki M., 1991** - Geologia trzeciorzędowych złóż węgla brunatnego w rowach tektonicznych Wielkopolski. Przewodnik 62 Zjazd Polskiego Towarzystwa Geologicznego, Poznań, s. 19-23.

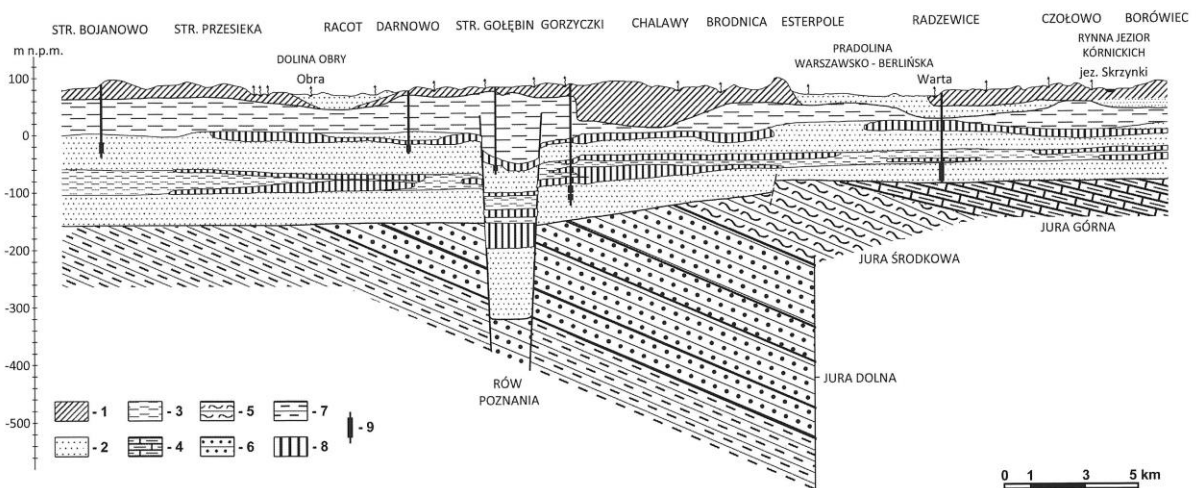


Fig 2. Schematyczny przekrój geologiczny SW - NE przez południowo-zachodnią i środkową Wielkopolskę (**Przybyłek J., 1986** - Ekspertyza.. i publikacja "Wody podziemne w sąsiedztwie rowu tektonicznego Poznań - Gostyń". Prace Naukowe Instytutu Geotechniki Politechniki Wrocławskiej Nr 49, 145-152). Objąsnienia oznaczeń na rysunku: 1- gliny zwałowe, 2- piaski i żwiry (osady wodonośne), 3 - iły neogeńskie (formacja poznańska), 4 - margle, 5 - mułowce, 6 - piaskowce (osady wodonośne), 7 - iłowce, 8 - węgle brunatne, 8 - filtry wybranych otworów hydrogeologicznych